

ÂŞIK MEVLÜT İHSANÎ'NİN HALK HİKÂYELERİNDE DEĞERLER

*Erol OĞUR**
*Hülya TAŞ***

ÖZET

Türklerde yazılı dönemden önce de millî ve sözlü edebiyat vardır. Sözlü edebiyat, yazılı edebiyat döneminden sonra da devam etmiştir. İslâmiyet'in kabulünden sonra da yazılı edebiyat yanında bu edebiyat -Türklerin farklı medeniyet dairelerinin tesiri altına girdikleri zaman da- yine kuvvetle yaşamaya devam etmiştir. Sözlü edebiyatın en önemli örneği destanlardır. Destan geleneği, sezdirme yoluyla “değer aktarımı” da gerçekleştirebilir. Türklerde destan ve hikâye söyleme geleneğinin İslamiyet sonrası en önemli örneğini Dede Korkut Hikâyelerinde görürüz. Bu hikâyeler, epik destandan halk hikâyesine geçişin örneğidirler. Türk halk hikâyeleri, 15. yüzyıldan itibaren eski destanların yerini almış, âşıklar tarafından söylenmiş ve yayılmıştır. Halk hikâyeleri, destan döneminden itibaren mitolojik özellikleri, tarihî değerlerimizi, kültür unsurlarımızı içinde barındıran ve aktaran bir özellik gösterir. Yüzyıllarca Türk milletinin estetik zevk ve eğitim ihtiyacını karşılayan halk hikâyeleri, günümüzde de bu özellikler yönünden büyük değer taşımaktadır. Bu sebeple, Fikret Türkmen ve Mustafa Cemiloğlu tarafından derlenmiş olan Âşık Mevlüt İhsanî'nin Halk Hikâyeleri içerdikleri değerler yönünden incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Âşık Mevlüt İhsanî, Sözlü Anlatı, Destan, Halk Hikâyeleri, Değerler.*

* Yrd.Doç.Dr. Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, ogur@uludag.edu.tr

** Yrd.Doç.Dr. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, htas@uludag.edu.tr

ABSTRACT

Values in the Folktales Ashik Mevlut Ihsani's

There is national and oral literature in Turks before the written literature period. This type of literature (i. e. national and oral literature) has kept to survive after Islam besides the written literature, even when Turks were affected by different civilizations. Epics are the most significant example of oral narrative. Epic tradition also realizes value transfer through induction. The most significant example of traditional Turkish epic and folktale narration after the acceptance of Islam is the tales of Dede Korkut. These tales make an example for the transition from epic legends to the folktales. Turkish folktales have replaced with the old epic sagas since the 15th century and have been narrated and spread by ashiks. Folktales contains and sustains mithological, historical and cultural features from the saga period. Covering the aesthetical, entertainment and education needs of Turkish people for centuries, these folktales possess the utmost value for the mentioned features. For this reason, Folktales of Ashik Mevlut Ihsani collected by Fikret Turkmen and Mustafa Cemilolu is studied on the aspect of the values they contain.

Key Words: *Ashik Mevlut Ihsani, oral narrative, epope, folktales, values.*

GİRİŞ

Bütün milletlerde olduğu gibi Türklerde de yazı yayılmadan evvel “millî- şifahi” bir edebiyat vardı. Bu edebiyat muhtelif yazıların Türkler arasına yayılmasından sonra da devam etmiş ve Türkler muhtelif medeniyet dairelerinin tesiri altına girdikleri zaman da yine kuvvetle yaşayıp durmuştur (Köprülü, 1981: 67).

Sözlü edebiyatın en önemli örneği destanlardır. Destanlarda, Türk insanının eşyayı, doğayı, evreni algılaması ve yorumlayış tarzı görülür. (Cemiloğlu, 2009: 8). Türklerin eski çağlarda yaşadığı hayatı, tarihî değerlerimizi, kültür unsurlarımızı ve ideal insan tipini Oğuz Kağan Destanında yani Oğuz-nâmelerde görmekteyiz. Atlı göçebe yaşam tarzının sanatkâr tipi olan ozanlar, hanların otağında yer bulabilmişler, bilge, danışılan, sorunların çözümü için ön ayak olan kişiler olmuşlardır (Oğuz: 2011:163).

Destan geleneği sayesinde toplumsal bilinçaltımız, ortak kabullerimiz, ortak değer yargılarımız, kısacası ortak kültürümüz kuşaktan kuşağa aktararak çağımıza ulaştırılmıştır. Destan geleneğinin sezdirme yoluyla “değer aktarımı” gerçekleştirdiği bir gerçektir. Değer aktarımında amaçlanan “model kişilik” oluşturmaz. Bu model kişilik oluşturma anlayışını sözlü anlatı geleneğinin devamı olan halk hikâyelerimiz üstlenmişlerdir (Cemiloğlu, 2001; 3).

Dede Korkut Hikâyeleri, destandan halk hikâyeciliğine geçiş döneminin en eski örnekleri olarak kabul görmektedir. XVI. yüzyıldan itibaren destanların yerini alan Türk halk hikâyeleri, âşık denilen sanatkârlar tarafından icra edilmeye başlanmıştır. Bu yüzyılda Dede Korkut ve Koroğlu Hikâyelerinde örneğini gördüğümüz kahramanlık konularına (Türkmen, 1983: 5), daha önceki yüzyıllarda yazılan Anadolu sahası yaratmalarından “Gazavat-nâmeler” olarak bilinen Battal-nâme, Danişmend-nâme, Saltuk-nâme gibi destanlarda da rastlamaktayız.

Türk tarih ve edebiyatında umumiyetle, her medeniyet devresi ve her sosyal tabaka, kendisini temsil eden belli tipler doğurmaktadır. Bir medeniyet devresinden başka bir medeniyet devresine geçince edebî eserlerdeki tipler de değişmektedir (Kaplan, 1985: 6). Göçebe medeniyetin yetiştireceği insan tipiyle, yerleşik medeniyetin yetiştireceği insan tipleri arasında fark vardır. Birincisinde “cihangirlik, yalnız kendine güvenme ve inanma”, ikincilerde “durgunluk emniyetli yaşama kendine güvenme” yanında “tabiatüstü kuvvetler” de hâkimdir. Mitolojik çağın kırıntılarını sistemli bir tarzda aktaran Oğuz Kağan Destanı’nda “Alp” tipi görülmektedir. Dede Korkut ve Oğuz Destanında ve bazı özellikleriyle de Koroğlu Destanında ideal “Alp” tipi yer alırken, Battal-nâme’de yerini “Alp Gazi”ye bırakır. İslamiyet’ten sonraki Türk edebiyatında sosyal temele dayanan “gazi” “veli” tiplerinin yanı sıra “âşık” tipi de önemli bir yer tutar. “Âşık” tipi, esas itibariyle ferdî hayatla ilgilidir (Kaplan, 1985: 144). Seçilmiş sanatkâr ve idealistçi çilekeşi rolüyle sevgilisine kavuşmak derdindedir (Özkuş, 2009: 171).

Âşıklar yetiştikleri çevrenin kültürünü yansıtırlar. Âşıkların anlattıkları hikâyeler hoşça vakit geçirme olarak görüle bile, toplumsal kurumlara ve törenlere destek verme ve Türk kültürüne ait değerlerimizi, okuması yazması olmayan genç kuşaklara yansıtırlar (Oğuz, 2011:84). Hikâyelerde halk âdet ve geleneklerini, inanmalarını ve halk yaşayışına ait birçok unsuru halk hikâyelerinde bulur ve öğreniriz. Halk hikâyelerinin bir kısmında, Dede Korkut ve Koroğlu’nda olduğu gibi kahramanlık temi ağır basar (Aslan, 1990). Bu hikâyelerde anlatılanlar gerçekte olmuş olaylardır. İçlerindeki fantastik unsurlar ise bugün için mümkün olmasa bile eski zamanlarda olmuş olan tabiatüstü olaylardır. Halk hikâyelerinin üç büyük kaynağı vardır: 1. Olmuş vakalar, 2. Yaşamış veya yaşadığı rivayet olunan âşıkların tercüme-i halleri, 3. Koroğlu menkıbeleri ve bu tipte diğer menkıbeler (Boratav, 1988; 38).

Bir gelenek olarak halkın içinde yaşayan âşıklar tarafından söylenen hikâyeler aynı zamanda yaygın eğitim malzemesi olarak değerlendirilmelidir. Her ne kadar dinleyenleri eğlendirme işlevi olsa da belki bundan daha önemli işlevi, insanları doğru-yanlış, güzel-çirkin-, iyi-kötü, dostluk-kötülük gibi değerlerle karşılaştırıp bunlara karşı insanların

tutumlarını olumlu yöne sevk etmektedir. Halk hikâyelerinin eğitici işlevi hakkında Cemiloğlu şu tespiti yapmaktadır:

“Geçmişten günümüze ulaşan uzun bir çizgide, destanlarımızın, efsanelerimizin, masal ve hikâyelerimizin bu eğitim işlevi üzerinde pek durulmamaktadır. Halbuki, Dede Korkut’ta olduğu gibi o çizgiden günümüze ulaşarak teşekkül eden hikâyelerimizde de kahramanların tavır ve hareketleri bir anlamda model kişilik oluşturmaya yöneliktir. Yani, âşık hikâyeyi anlatırken, onu canlandırmanın ötesinde iyi davranışı ödüllendirme, kötü davranışı yerme yolunu seçmektedir. Bunu yaparken amacı hiç şüphesiz eğitimidir.” (Cemiloğlu, 2009: 23).

Değerler ve Değer Aktarımı

“Değerler”, bir milletin kültür varlığıdır. Dil, kültürü sonraki kuşaklara taşıyan bir işleve sahiptir. Değerler, felsefenin ilgilendiği bir alan olmuştur. Kuçuradi’ye göre, “İnsanın değerleri”nden kastedilen şey, cins olarak insanın bütün başarılarıdır: Bilgi, bilimler, sanatlar, felsefe, teknik, moraller, kültürlerdir. “Kişi değerleri” ise kişilerarası ilişkilerde doğrudan doğruya veya dolaylı olarak ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma gibi ve açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme gibi kişi imkânlarıdır.” (Kuçuradi, 2003: 40-41).

Değerler hakkındaki bir başka tasnif de çok kullanılan “millî değerler” ve “evrensel değerler” şeklindeki sınıflandırmadır. Erkal, Türk milletine ait “şeref ve haysiyetine düşkünlük”, “hürriyet ve istiklâl arayışı”, “adaletli davranmak ve yönetmek geleneği”, “misafirperverlik”, “vatan fikri”, “kadına gerekli yeri vermek” gibi davranışları “millî değerler”e örnek olarak göstermektedir. “Evrensel değerler”e örnek olarak da “demokrasi”, “insan hak ve özgürlükleri”, “uygarlık”, “barış”, “eşitlik”, “bilim ve bilimsel düşünme”, “sanat”, “çevreye duyarlı olma”, “sevgi” gibi değerleri göstermektedir.” (Erkal 1997’den aktaran Küçük-Gökdağ 1998: 17).

Eğitim ile değer kavramları arasında çok yakın bir ilişki vardır. Eğitimin temel işlevlerinden birisi doğrudan değerler sistemi ile ilgilidir. Eğitimin temel işlevi, toplumun zaman içerisinde ortaklaşa oluşturduğu değerler sistemini genç kuşaklara aktarmak olarak da tanımlanmaktadır. Halk anlatılarında, anlatma ortamı, anlatıcının anlatıyla ilgili yorumları, dinleyenlerin algılamaları ve tepkileri, farkına varılmadan gerçekleştirilen büyük bir eğitimin parçaları olarak düşünülmelidir (Cemiloğlu; 2006; 260-261). Halk anlatı metinleri, yeni nesillere, mensubu oldukları milletin felsefesini ve ideallerini öğretmek ve benimsetmekte de son derece etkilidir. Diğer yandan, bireylerin ve toplumun insanî davranışlar bakımından olgunluğa ulaşması da mümkün olacaktır. Dolayısıyla hem bireylerin hem de toplumların mutlu olması ve ahlaki karakter kazanması mümkün olacaktır.

Âşık Mevlüt İhsânî'nin Halk Hikâyelerinde Değerler

Edebiyat sanatı, bir yönüyle kendine özgü bir ahlaki davranışlar kompozisyonudur (Cemiloğlu, 2003; 18). Halk hikâyeleri, geniş halk yığınlarının moral değerler yönünden zenginleştirilmesi ve toplumsal bilinçaltının oluşturulmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda bir halk eğitimcisi, bir yaygın eğitimci olan halk hikâyecisi, yaşattığı kahramanla, onun davranışları ve tepkileri ile belirli bir ahlaki model oluşturmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, incelemeye konu olan Âşık Mevlüt İhsani'nin Halk Hikâyelerinde ortaya çıkan değerler şu şekilde tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır:

ÇOCUK

Çocuksuzluk

Türklerde çocuk sahibi olmak çok önemlidir. Çocuk, ailenin geleceğini devam ettirecek varlıktır. Çocukluksuzluk, halk hikâyelerinde işlenen bir konudur. Çocukluksuz kişinin üzüntüsü ve merakı şeklinde görülen bu durum, bu hikâyede babanın, oğlunun çocukluksuzluğuna üzülmeye şeklinde ortaya çıkar. Birçok mevzu gibi çocukluksuzluk konusu da hikâyelerde Dede Korkut hikâyelerinden gelen tesirdir (Ekici,1995: 122).

Çocuk sahibi olamayan aileler, bu durumu, bir imtihan veya Allah'ın kendilerine bir gazabı olarak görürler. Aileler çocuk sahibi olabilmek için dilekler adamakta, fakir fukarayı doyurmakta ve samimi şekilde Allah'a dua etmektedirler. Dede Korkut Kitabındaki Dirse Han Oğlu Boğaç Han Destanında, ailelerin çocuk sahibi olmalarının değeri anlatılmaktadır (Ergin, 1984: 21).

Halk hikâyelerinde erkek kahraman, çocuk sahibi olamamayı bir aşağılanma olarak görür, evini ve ailesini terk eder. Böyle Bağlar Hikâyesinin kahramanı Hüseyin'in, severek evlendiği Senem'le büyü sebebiyle uzun süre çocukları olmaz. Hüseyin, Senem'i bırakarak gurbete çıkar ve yıllarca geri dönmez. Hızır'ın elinden ilacı içerek büyüden kurtulan Hüseyin, hikâyenin sonunda köyüne döner ve Senem'le kavuşurlar.

Bedri Sinan Hikâyesinde, Selçuklu Türklerinden Kağızmanlı Kontaz Bey'in doğan çocukları yaşamaz. Kontaz Bey, bunu Allah'ın bir takdiri olarak yorumlar. Bunun yanında, bunun sebebinin kendisinden ya da ailesinden kaynaklandığını düşünür.

Çocuk Eğitimi

Hikâyelerde çocuğun eğitiminde sorumlu olan babadır. Baba figürü daha çok bey, ağa, padişah şeklinde karşımıza çıkar. Bu durum, hikâyelerin günümüze yakın zamanlarda teşekkül ettiğini açıklar. (Cemiloğlu, 1999; 70).

Halk hikâyelerinde, çocukların en iyi şekilde eğitilmeleri gerektiği anlayışı öne çıkan değerlerdendir. Hikâyelerdeki bey çocukları, ahlak ve terbiye bakımından da anne babalarının kişiliklerini yansıttığından, aileler çocuklarının eğitimine büyük önem verirler. Çocuklar da aldıkları eğitimle anne babalarının şahsiyetini, sosyal konumunu devam ettireceklerdir. Aynı zamanda da hayatlarında bu eğitimin yararını görmekteyirler.

Hikâyelerde çocuklar, özellikle erkek çocuklar, zamanın şartlarına göre çok iyi bir eğitim almaktadırlar. Kız çocuklarının eğitimi konusunda çok fazla ayrıntı verilmemektedir. Ancak kız çocuklarının da iyi bir aile terbiyesi almalarına dikkat edilir. Hikâyelerin vakasını oluşturan aşk maceralarında, verilen eğitimin sonucu olarak özellikle “sevgiye sadakat”, “ana-babaya itaat”, “olumsuz ve yüz kızartıcı davranışlardan kaçınmak”, “sabırlı olma” gibi davranış kalıpları görülmektedir. Âşık, babanın çocuğa karşı beş vazifesi olduğunu söyler. Bunlar, çocuğu sünnet ettirmek, çocuğa güzel bir isim koymak, çocuğu okutmak, çocuğu evlendirmek ve askerliği yaptırmaktır (Böyle Bağlar Hikâyesi, s. 30; Necip İle Telli, s. 204-205).

Hikâyelerde bazen çocukların eğitimi sırasında onların kötü arkadaşlar edinip kötü ahlak sahibi olmaları engellenmeye çalışılır. Aşk konulu bazı hikâyelerde birbirlerine âşık olacak kız ve erkek çocukların eğitim hayatı süresince birbirlerinden ayrı kalmaları şeklinde görülen bu motifin, Koroğlu hikâyesinden gelen bir tesir olduğu düşünülebilir. Koroğlu hikâyesinde, kır at ve doru atın yetiştirilmesi olayındaki tutum, halk hikâyelerine değişik şekillerde yansımıştır (Türkmen,1983; 35). İhsanî'nin hikâyelerinde böyle bir duruma rastlanmaz. Aileler, çocukların çevrelerindeki kötü ahlaklı kimselerden etkilenmemeleri için çocuklarını çevreden kısmen soyutlarlar. Çocuklarına arkadaşlık edecek akıllı ve terbiyeli bir çocuğu köle olarak alır ve çocuklarının yanında yetiştirirler. Bu durum, çocuğun eğitiminde arkadaşın ve arkadaş grubunun önemini ortaya koymaktadır (Bedri Sinan Hikâyesi).

Çocuğun eğitimi konusundaki mesajlardan birisi de çocuğun zamanın şartlarına uygun bir eğitim alması gerektiğidir. Bu, çocuk eğitimi hakkında çok önemli ve ileri görüşlü bir tespittir. Aylar Bey Hikâyesinin kahramanı Ali Haydar Bey, zamanın şartlarına göre çok iyi bir eğitim alır. Âşığın deyimiyle “*Gönlü bütün, kalbi bütün*” yetişir. Ali Haydar Bey, memleketinden ayrılarak Tiflis'e gelince bu kişiliğinin ve bilgisinin sayesinde orada yedi kardeşli bir tüccar ailenin sevgi ve güvenini kazanır. Kendisi de çevresinin güvenini ve sevgisini kazanarak çok başarılı bir tüccar olur. Böylece Ali Haydar Bey'in aldığı eğitim onu hayata çok iyi şekilde hazırlamıştır.

Hikâyelerde eğitimin bir amacı da çocukların meslek sahibi olmasıdır. Özellikle erkek çocuklar, ailenin ve sosyal statünün devam

ettiricisi konumunda olduğundan, ailenin sosyal statüsüne uygun şekilde eğitilmesine özen gösterilir. Necip İle Telli Hikâyesinde, Ahmet Ağa oğlu Necip’i medresede okutur. Necip on sekiz, on dokuz yaşlarına geldiğinde çok başarılı bir hattat olur. Alyar Bey Hikâyesinde, Ali Haydar Bey, Tiflis’te ticaretle meşguldür. İyi yetiştirilmesi ve mesleğinde de başarılı olması, kendisinin yaşadığı çevrede fark edilmesini, sevilmesini ve sayılmasını sağlar. Saraç İbrahim Hikâyesinin kahramanı, anasız babasız olmasına rağmen, toplumun desteğiyle bir saracın yanına verilir ve ustasından bu mesleği öğrenir. Öğrendiği meslek sayesinde hayata tutunur.

Aileler sadece kendi çocuklarının değil, gerek yetim kalan yakınlarının çocuklarının gerekse çeşitli sebeplerle bakmak zorunda kaldıkları çocukların da iyi bir eğitim görmesine çalışırlar. Arzu ile Kamber Hikâyesinde, annesi babası vefat eden Kamber, dayısının yanında büyür. Medrese eğitimi görmesi için Maraş’a gönderilir.

Çocuğun Evlendirilmesi

Babanın vazifelerinden bir diğeri, kız çocuklarını layık oldukları şekilde evlendirmektir. Özellikle erkek çocuklarının evlendirilmesinde gösterilen titizlik, Türk ailesinde çocuğa ve aile kurumuna verilen değeri gösterir. Çocuk sahibi, hele erkek çocuk sahibi olmak aile için bir sosyal statüyü ifade eder. Hikâyelerde cinsiyet tercihi görülmez. Ancak olayların genellikle erkek çocuğun etrafında gelişmesinden dolayı erkek çocuğu arzulanır. Kız çocuklarının dışlanmaması da Türk düşüncesine uygun düşmektedir (Cemiloğlu, 1999; 116).

Hikâyelerde, baba, oğlunu, sevdiği ve istediği kızla evlendirmek ister. Gelin adayının da oğluna uygun statüde ve güzellikte olmasına dikkat eder. Bunun için gerekirse gurbete çıkarak oğluna uygun gelin adayını bulmaya çalışır. Böyle Bağlar Hikâyesinde Ahmet Ağa, oğlu Hüseyin’i evlendirmek için değişik illeri gezip uygun bir gelin adayı arar. Hatta karşısına çıkan rakiplerle savaşa girmeyi dahi göze alır.

Evlilikte, kızın kocası olacak kişinin aile durumu, sosyal statüsü ve mertliği göz önünde bulundurulur. Baba, kızını mert ve sevgisi için her fedakârlığa katlanan bir erkekle evlendirmelidir. Necip ile Telli Hikâyesinde, Davut Ağa, kızı Telli’yi kaçırmak için gelen ve çıkan çatışmada oğlunun ve kâhyasının ölümüne sebep olan Necip’in asil davranışı karşısında kızını Necip’e verir.

KADER İNANCI

Kadere Sabretmek

İnsanın hayatta var oluş sırrını idrak etmesi, yaşadığı dünyaya ait beklentilerini belirlemesine ve buna göre yaşamasına imkân verir. Gerek

atasözlerinde gerekse halk edebiyatının çeşitli ürünlerinde kişinin hayati yaşamasına dair birçok öğüt vardır.

Kahramanlar, hayatta başlarına gelen olaylara sabreder, isyan etmez. Olanları kaderlerinin bir sonucu olarak kabul ederler. Menekşe ile Lütfi Salih Hikâyesinde de böyle bir duruma şahit oluruz. Menekşe ile Lütfi Salih, doğuştan birbirlerine beşik kertmesi yapılmıştır. İki genç, iyi eğitim almış kişiler olsalar da ailelerinin bu kararına uymuşlar, kaderin cilvesi olarak birbirlerini görünce sevmişlerdir. Ancak birbirini seven iki genç ailelerinin vasiyetlerini yerine getirmiş ve birbirlerine kavuşmalarına çok yaklaşmışken kavuşmadan ölmüşlerdir.

Hikâyelerde hayata bağlılık ve sabrın en güzel örneklerinden biri Âşık İhsani ile Sakine Hikâyesinde karşımıza çıkar. Başından geçen bir aşk hikâyesini anlatan âşık, kendini üstün gören, gururlu, kibirli insanların sonlarının kötü olacağını göstermek ister. Kendisi de çok sevdiği halde fakir ve kör olduğu için kendisine yüz vermeyen sevdiğinin arkasından umutsuzluğa düşmeyerek hayatını düzenler. Sonuçta kendisi evlenip aile kurmuş ve mutlu olmuştur. Sevdiği Sakine ise mutlu olamayıp akıl hastanesine düşmüştür. Çocukken gözlerini kaybeden Mevlüt İhsanî, hayata küsmeden yaşamayı, gayretli olmayı ve sabrı olumlu kişilik özellikleri olarak sergilemektedir.

Kadere karşı sabır ve azmi kaybetmeden mücadele etmek gerektiğini gösteren bir başka hikâye de Saraç İbrahim Hikâyesidir. İbrahim, karısı Gülşen Hatun'un bir Yahudi kervancı tarafından kaçırıldıktan sonra çocuklarını yanına alarak karısını aramaya çıkar. Bu arayışta çocuklarını da kaybeder. Yalnız başına çeşitli maceralar yaşayarak hem çocuklarını hem de karısını bulur. Önemli olan, insanın başına gelen felaketler karşısında sabırlı olması, ümidini ve yaşama azmini kaybetmeden mücadele etmesidir.

Hikâyelerde insanın başına geleceklerin önüne geçilemeyeceği, ilginç tesadüflerin insanları mutlu edeceği de gösterilir. Saraç İbrahim Hikâyesinde böyle bir durum vardır. İbrahim'in ustası, bir semerin içine bir kasa yapar ve bunun içine kazandığı paraları koyar. Ancak kalfalar, ustaları dükkânda olmadığı bir sırada bu semeri bir tüccara satarlar. Gerçeği öğrenen usta yıkılır. Bir müddet sonra, satılan bu semer yine dükkânın önüne bırakılır. Usta, semerin içindeki kasanın yerinde olduğunu ve paralara da dokunulmadığını görünce rahat bir nefes alır.

Kaderi Değiştirme Mücadelesi

Hikâyelerde kahramanlar, kadere boyun eğip silik bir kişilik göstermezler. Tersine, başlarına gelenlerin kaderleri olduğunun bilincinde olup, diğer taraftan da hayat mücadelelerine devam ederler. Bunun sonucunda kendilerini mutlu ya da mutsuz sonlar bekler. Bazen kaderlerinin

kendilerini felakete sürüklediğini bilseler bile, arzularının ve sevgilerinin peşinden koşmaktan geri kalmazlar.

Kerküklü Mıçıla ile Meryem Hikâyesinde ortaya çıkar. Osmanlı'nın Kerkük taraflarına sürgün ettiği Avşar ailelerinden birinin oğlu olan Mıçıla, kavuşmaları mümkün görünmediği halde, evlerinde bahçıvanlık yaptığı zengin Ermeni ailesinin kızı Meryem'e gönlünü kaptırır. Meryem'in babası o çevrede hatırı sayılan, sözü dinlenen birisi olduğundan Mıçıla'yı hapse attırır. İdam cezasına çarptırılan Mıçıla, babasının tüm çabalarına, hatta Bağdat Valisinden getirdiği kurtuluş fermanına rağmen cezadan kurtulamaz. Meryem de Mıçıla'nın mezarı başında kendisi öldürür. Kahramanların bütün mücadelelerine rağmen, kaderleri bu iki gencin kavuşmalarına engel olmuştur.

İYİLİK VE KÖTÜLÜK

İyilik ve Mükâfat

Halk hikâyelerinde iyilikle kötülüğün mücadelesi, bu mücadele sonunda da iyilerin kazanması ve kötülerin cezalandırılması çok rastlanan bir durumdur. Böyle Bağlar Hikâyesinde, Ahmet Ağa ile Molla Hasan arasındaki dostluk, kahramanların birleşmesine ve mutlu sona sebep olur. Ahmet Ağa'nın oğlu Hüseyin ile Senem birbirine kavuşur. Molla Hasan'ın oğluna da gelin olarak Hüseyin Bey'in kız kardeşi Süheyla'yı gönderirler.

Kötülük ve Ceza

Ferhat ile Şirin Hikâyesinde, Amasya Kralı Keykavus, Ferhat'ın dağı delip suyu Şirin'in sarayına getirince Şirin'in Ferhat ile evleneceğini duyar. Buna razı değildir. Büyücü bir yaşlı kadın aracılığıyla, Şirin'in sarayın damından düşerek öldüğünü Ferhat'a iletir. Bu haberi duyan Ferhat da kendisini öldürür. Fakat bu durum Keykavus'un ve Şirin'in feci sonunu hazırlar.

Hacı Sayyad Hikâyesinde, Hacı Sayyad, bir sabah namazı çıkışı cami avlusunda terkedilen bir çocuğu evlat edinir. Çocuğun adını da, "bulduk" anlamına gelen Tapdık koyarlar. Hacı Sayyad, hanımı ve oğlu Memet'le beraber hacca gider. Kızı Peri'yi de üvey oğlu Tapdık ile birlikte evde bırakır. Ancak Tapdık, Peri'ye göz koyduğundan ona sahip olmaya çalışır. Kendisine engel olmaya çalışan Hafız Mehmed'e de iftira eder. Hafız Mehmed bu yüzden başka yere kaçmak zorunda kalır. Aile hacdan dönünce, Tapdık, Peri'nin kötü yola düştüğünü söyleyerek kıza iftira atar. Ağabeyi Mehmet, namusunu temizlemek için Peri'yi bıçaklar. Peri, yaralanmasına rağmen Van şehrine kadar gitmeyi başarır. Van valisi Alhan Bey, Peri iyileştikten sonra onunla evlenir. Peri, ailesini görmek için Alhan Bey'in Şahap adlı vezirinin eşlik ettiği bir kervanla Tatvan'a gitmek için yola

koyulur. Peri’de gözü olan Şahap, ona sahip olamayınca Peri’nin çocuklarını öldürür. Askerlerini de dağıtır ve Alhan Bey’in yanına döner. Peri, bir çobanın yardımıyla kendine gelir. Babasının Bitlis’teki evine hizmetçi olarak girer. Kocasına da bir mektupla durumu bildirir. Alhan Bey Tatvan’a gelince, Peri, vezirin ve üvey kardeşi Tapdık’ın yaptıklarını açıklar. Vezir idam edilir. Böylece ilahî adalet de yerini bulur.

Amasyalı Küçük Ali Bey Hikâyesinde, Amasya Beyi’nin en küçük oğlu Ali Bey, dayısı olan Manastır Beyi Kenan Bey’in kızı Züleyha’ya âşık olur. Fakat Kenan Bey bunu duyunca çok öfkelenir ve Ali Bey’i zindana atar. Oğlunu kurtarmaya gelen Ali İmran Bey ile savaşıyor ve onları da yener. Ali İmran Bey, durumunu Koroğlu’na anlatarak ondan yardım ister. Koroğlu, Kenan Bey’i yenerek idam edeceken Ali Bey, Züleyha’nın üzüleceğini söyleyerek Kenan Bey’in affını ister. Koroğlu, gençlerin evlenmelerine izin verilmesi şartıyla bunu kabul eder. Ancak Kenan Bey, sözünde durmayarak Züleyha’yı kervanla başka yere gönderir. Durumu haber alan Koroğlu, adamlarıyla Kenan Bey’in sarayını basar. Kenan Bey idam edilir, Ali Bey de zindandan kurtulur. Koroğlu Ali Bey ile Züleyha’yı evlendirerek Ali İmran Bey’in yanına gönderir.

Hileci, düzenbaz ve ikiyüzlü insanlar da diğer insanlara çok büyük zarar vermelerinin bedelini mutlaka öderler. Necip ile Telli Hikâyesinde, Eşkîya Kara’ya inanarak ona sığınan ve askere giderken ailesini Eşkîya Kara’ya emanet eden Necip, bunun bedelini ağır öder. Necip askere gidince Eşkîya Kara, Telli’nin güzelliği karşısında vaatlerini unuttur. Çevirdiği düzenle Necip’i ve insanları kandırıp Telli’yi kendine eş alır. Bunu duyan Necip ise, hastalanır ve kısa süre sonra ölür. Eşkîya Kara da yaptıklarının cezasını canıyla öder.

KADIN

Kadının özellikleri Dede Korkut Kitabının önsözünde somutlaşır. Evin direği olan, yani erkeği evde olmasa bile misafirlerini ağırlayan, yediren, içiren kadınlar, Hz. Fâtıma, Hz. Ayşe soyundandır denilerek övülür. Diğer üç türlü kadın ise her şeyi hazır bekleyen, hiçbir şeyden memnun olmayan ve şikâyet eden, evini ihmal eden, dedikodu yapan, misafire ikram etmeyen ve cimrilik eden kadınlardır. Bu olumsuz kadın tiplerine beddua edilir (Ergin, 1984: 18).

Halk hikâyelerinde hazırlık kısmında genellikle baba çeşitli özellikleriyle verilirken anne ikinci planda kalır. Bu, hem hikâyenin yapısıyla hem de Türk aile tipiyle ilgili olmalıdır (Ekici, 1995; 13). Erkek meclislerinde erkeklere anlatılan hikâyelerde kadınlardan daha çok erkeklerin kahraman olması ve olayların onlar etrafında gelişmesi doğaldır.

Kadının Sorumlulukları

Hikâyelerde kadınların kocalarına ve aile büyüklerine karşı vazifelerine çok önem verilir. Kadın, kocasını sıkboğaz etmemeli, erkeğin işi ve davranışını sorgulamadan önce meseleyi erkeğin açmasını beklemelidir (Böyle Bağlar Hikâyesi, s. 33; Necip ile Telli, s. 209)

Kadınlar, erkeğinin söylediklerine uymak, onun kararlarını yerine getirmelidir. Hacı Sayyad Hikâyesinde, Hacı Sait'in hanımı da olumlu kişilik sergiler. Kocasının cami avlusunda bulup eve getirdiği bebeği çocuk edinmede önce bir kararsızlık gösterirse de kocasının fikrine uyararak onu kendi çocuklarından ayırmaz.

Hikâyelerdeki kadın kahramanların en önemli özelliklerinden birisi de namus ve iffet sahibi olmalarıdır. Canlarını kaybetme pahasına namuslarına leke getirmezler. Saraç İbrahim Hikâyesinde, İbrahim'in karısı Gülşen Sultan çok güzel bir kadındır. Güzelliğine tutulan bir Yahudi kervancı kendisini kaçıır. Uzun süre kervancıyla çeşitli memleketlerde dolaşan Gülşah Sultan, namusunu ve kocasına bağlılığını koruyabilmiştir.

Kadın kahramanlar, bazen ailesini bir arada tutmak için maceralara da atılır. Bedri Sinan Hikâyesinde, Bedri Sinan'ın nişanlısı Mahperi eşkıyalar tarafından kaçırlır. Bedri Sinan, nişanlısını eşkıyanın elinden kurtarmak için peşlerinden gider. Annesi, Revan Beyi'nin kızı olan Benli Perişan da kocası öldükten sonra oğlunun hasretine dayanamayıp onu aramaya gurbete çıkar. Her ikisi de birçok zorluklar, olağanüstü olaylar ve tesadüfler yaşayıp hikâyenin sonunda buluşurlar. Hikâye, çocuğun ailenin bütün varlığı ve yaşama sebebi olduğu fikri üzerine kurulmuştur. Kadının aile için ne kadar önemli olduğu yanında, annenin evladı için ne kadar büyük fedakârlıklara katlanabileceği vurgulanmaktadır.

Huzur Bozucu Kadınlar

Hikâyelerde kadının aile ve toplum içindeki önemi bazen kötü örnekler sergilenerek bir ibret vesikası olarak ortaya konulur. Bu örneklerde, kadının aile içinde ve toplumda ahlaki değerlerin korunması ve aile kurumunun devam etmesinde ne kadar önemli rolü olduğu ortaya çıkmaktadır.

Alyar Bey Hikâyesinde, Ali Haydar Bey, Tiflis'te ticaretle meşgulken, Tiflisli Mahmut Paşa'nın kızı Mahbub Hanım Ali Haydar Bey'i beğenir ve onunla evlenmek ister. Mahbub Hanım, o zamana kadar memleketinden hiç kimseyi beğenmediğinden evlenmemiştir. Ali Haydar Bey, bu kadınla evlenirse başına kötü şeyler geleceğinden endişelidir. Evlenip çoluk çocuğa karışan Ali Haydar Bey, iş için altı aylık bir yolculuğa çıkar. Karısı, bu ayrılığı fırsat bilip, Köse Hacı adında bir zengin de kışkırtmasıyla boşanma davası açar. Tiflis'e dönen Ali Haydar Bey bunu

duyunca çok olur. Mahkeme bunları ayırıp çocukları da Mahbub Hanım'a verince Ali Haydar Bey'in dostu tüccar aile ve yakınları ile karşı taraf arasında çok büyük ve kanlı savaş olur.

Türk toplumunda aile hakkında bir karar verilirken kadının görüşü de alınır. Bazı ailelerde anne, kızının mutluluğunu her şeyden önce tutarken bazılarında da engelleyicidir. Necip ile Telli Hikâyesinde, Telli'nin annesi, beşik kertmesini bahane ederek kızının Necip ile evlenmesine karşı çıkar. Davut Ağa, karısının görüşünü almak isteyince hayır cevabı alır.

Annenin kötü kişiliği, çocuğun felaketini hazırlar. Arzu ile Kamber Hikâyesinde Arzu'nun annesi, kızının Kamber ile evlenmemesi için Kamber'i Maraş'a medreseye göndermek için kocasını ikna eder. Yetim olan Kamber'i hiç sevmeyen kadının amacı, oğlanı göz önünden kaybetmek ve neticesinde de başına bir felaket çorabı örmektir.

Hikâyelerde, kocalarını yanlış işlere sürükleyen olumsuz kadınlar da görülür. Bunlar ya hevesleri uğruna yuvalarını yıkarlar ya da hak etmedikleri halde dürüst ve çalışkan insanların hayatının altüst olmasına sebep olurlar. Bu örneklerden birisi de Menekşe ile Lütü Salih Hikâyesinde görülür. Hikâyede, erkeklerin hanımlarına saygı duymakla beraber, kendi işini yaparken hanımlarının sözüne yerine göre fazla itibar etmemeleri gerektiği anlatılır. Ayrıca, karı kocanın birbirini iyi tanınması, birbirlerinin yaşam alanına fazla müdahaleci olmamaları da vurgulanmaktadır.

Afyonlu Âşık Ömer Hikâyesinde, Afyon Müftüsü ve Müderris Ömer Efendi'nin çok güzel bir hanımı vardır. Ders verdiği Afyon Paşasının oğlu, dünya güzeli olan bu genç kadını görür ve âşık olur. Ömer Efendi tehditle eşinden boşanır. Ömer Efendi, karısını çok sevmesine ve evlenmemesi için çok dil dökmesine rağmen, kadın ikbal hırsıyla düğüne razı olur. Paşanın oğlunun gerdeğe girerken belden aşağısı felç olur ve dili tutulur. Ömer Efendi'nin eski karısı da çingene kılığına girerek uzaklara gider ve sefil bir hayat sürer. Hikâyede, her ne sebeple olursa olsun, aile yuvasını yıkan kadının hoş görülmeyeceği ve bu durumun kadın için de hayırlı olmayacağı anlatılmaktadır.

ADALET

Âdil Yönetici

Adalet duygusu, toplum ve devlet hayatında son derece önemlidir. Kişilerin olduğu kadar devleti yönetenlerin ve halk için çalışanların da adalet duygusunu taşıması gerekir. Masallarda ve halk hikâyelerinde devleti yönetenlerin adalet duygusuna sahip olmaları, her ne pahasına olursa olsun adaletten ayrılmamaları gerektiği anlatılır.

Ülker Sultan Hikâyesinde, Ülker Sultan'ın babası olan Adil Şah son derece adaletli bir padişahdır. Adil Şah, bir büyü sonucunda evli olmadığı halde hamile kalan kızının halka ahlaki yönden kötü örnek olacağını düşünerek onu ölüme mahkûm eder. Vezirinin tavsiyesiyle kızı Ülker Sultan'ı Hindistan'ın uzak bölgelerine gönderir ve yırtıcı hayvanlara teslim eder. Padişah böylece yanlış yapan, ahlaki yönden zaaf gösteren kendi kızı bile olsa adaletin gereğinin yerine mutlaka getirileceğini göstermiştir.

Hikâyelere Türk milletinin yaşadığı sosyal olaylar ve çalkantılar da yansımaktadır. Bu olaylardan birisi de göçebe Avşar boyunun devlete isyan edecek kadar ileri gittiği zamanlardır. Kerküklü Mıçıla ile Meryem Hikâyesi, konusunu bu olayların yaşandığı dönemden alır. Hikâyede, devletin adaleti karşısında hiçbir gücün duramayacağı fikri işlenir. Devlete karşı sorumluluklarını yerine getirmeyen ve göçebe bir hayat süren Avşarlar, devletin gönderdiği valinin siyasi manevrası ile etkisiz hale getirilir. Avşarlar üç kola ayrılarak yaşadıkları yerlerden farklı bölgelere sürülür. Böylece devlete ve kanunlara karşı gelmenin cezasını çekerler.

Adaletin Yerini Bulması

Hikâyelerde adaletin ortaya çıkışının bir boyutu da iyilerin mükâfatlandırılması, kötülerin ise eninde sonunda hak ettikleri cezayı bulmaları şeklindedir. Bu, hikâye kahramanlarının başlarına gelen olaylarla sınanması ve kendilerine uygun davranışları göstermesi şeklinde de görülür.

Hikâyelerde Hızır Aleyhisselam gibi olağanüstü varlıkların kahramanlara yardımcı olmaları çok görülen bir motiftir (Türkmen, 1995; 17). Böyle Bağlar Hikâyesinde, Hüseyin ile Senem büyü sebebiyle birbirlerine kavuşamaz ve yıllarca ayrı kalırlar. Hızır Aleyhisselam aracılığıyla büyü bozular. Senem'in gelin olarak başka birisine verilmesine rağmen Hüseyin geri dönünce damadın babası, Hüseyin ve Senem'in kavuşmasına yardımcı olur. Hikâyedeki olaylarda hem insanlardaki adalet duygusu hem de ilahî adalet tecelli etmiştir.

Adalet duygusunun somut durum ve olaylarla ortaya çıktığı hikâyelerden birisi de Bedri Sinan Hikâyesidir. Aileden asil, bilgili ve mücadeleci bir şahsiyet olan Bedri Sinan, haksızlık karşısında sürekli mücadele etmiştir. Bu mücadelesinde daima yardımlar görmüş, mevki ve makam sahibi de olmuştur. En ümitsiz durumlarda bile ilahî adalet çeşitli vesilelerle daima yardımına yetişmiştir. Hikâyede, adaletin ortaya çıkmasının tesadüf olmadığı, bunun da insanın ancak bilgili ve güçlü bir şahsiyet olmasının sonucunda kazanılacağı gösterilir.

Afyonlu Âşık Ömer Hikâyesinde, Afyon Müftüsü ve Müderris Ömer Efendi karısından zorla ve tehditle boşandırılarak Afyon Paşasının oğluyla evlendirilir. Ancak Ömer Efendi acı yaşarken diğer tarafın da mutlu

olamayacağı ortadadır. İlahî adalet tecelli etmiş, Paşa ve ailesi, oğullarının felç olması, Ömer Efendi'nin hanımı da çingene kılığıyla uzaklara gitmesi ve sefil bir hayat sürmesiyle cezalarını bulmuşlardır.

SONUÇ

Türk milletinin en eski edebî geleneği destanlardır. Türk milleti, destanlara kendi duygularını, arzularını, ideallerini, yüzyıllardan beri süregelen bilinçaltını yerleştirmiştir. Türk milletinin hayat macerası ve şahsiyetinin kaynakları hakkında somut bilgiler ve değerler içeren destanlarda, değer aktarımı yoluyla ideal kişilik oluşturmak amaçlanır.

Yüzyıllarca Türk milletinin estetik ihtiyacını karşılayan destanlar, toplumsal eğitim ve değer kazandırma yönünden de çok değerlidir. 15. Yüzyıldan sonra gelişen halk hikâyelerinde de bireylerde ideal kişilik oluşturma amacı mevcuttur. Türk milletinin ortak değer kalıplarını yaşatan halk hikâyeleri aynı zamanda bir yaygın eğitim malzemesi olarak değerlendirilmelidir. Her ne kadar dinleyenleri eğlendirme işlevi olsa da belki bundan daha önemli işlevi, insanlara doğru-yanlış, güzel-çirkin-, iyi-kötü, dostluk-kötülük gibi değerlerle karşılaştırıp bunlara karşı insanların tutumlarını olumlu yöne sevk etmektir.

Halk hikâyeleri, yüzyıllarca Türk halkının estetik zevkini ve eğitim ihtiyacı karşılamıştır. Âşık, anlattığı vakanın gerçekten yaşanmış olduğuna bazen kahramanları bazen de kendisini şahit göstermektedir. Bu yönüyle hikâyeler, dinleyenlerin yaşadıkları sosyal ortama daha yakın hale gelmektedir. Hikâyelerde anlatılanların gerçekliğe yakın olduğundan, dinleyiciler üzerinde moral değer eğitimi yönünden daha etkili olduğu düşünülebilir.

Türkiye'de 20. Yüzyılda Türk halk hikâyeciliğinin önemli isimlerinden birisi de Âşık Mevlüt İhsanî'dir. Âşık Mevlüt İhsanî'nin halk hikâyelerinde, günümüz toplumu için de çok önemli değerler mevcuttur. Hikâyelerdeki değerler, şu başlıklar altında toplanmış ve değerlendirilmiştir: “çocuk”, “kader inancı”, “kadın”, “adalet”.

Mevlüt İhsanî'nin halk hikâyelerinde İslamiyet öncesi Türk destanlarından itibaren şekillenen ve günümüze kadar devam eden birçok değer yer aldığı görülmektedir. Sözlü anlatı geleneğinin destandan halk hikâyeciliğine kesintisiz devam eden bir süreç olduğu düşünüldüğünde bu son derece normal bir durumdur. Geniş halk kitlelerine âşık tarafından sözlü olarak anlatılan bu hikâyeler, içerisinde birçok kültür değeri barındırmaktadır. Bu değerlerin Türk milletinin hayatında geçmişten günümüze çok canlı biçimde yaşatılmaktadır.

Hikâyeler, günümüz dünyasında giderek bireyselleşen ve toplum içinde yalnızlaşan insanlara bir çıkış yolu da göstermektedir. Çünkü hikâyelerde görülen değerler hem millî hem de evrensel değer özelliği göstermektedir. Özellikle birçok değerın yozlaştığı ya da kaybolmaya yüz tuttuğu çağımızda, Türk halk hikâyeleri ve bu kapsamda Âşık Mevlüt İhsanî'nin halk hikâyeleri çok önemlidir. Bu tür hikâyeye örneklerinin ve anlatıcılarının başta Türk milleti olmak üzere bütün insanlığa tanıtılması, insanların daha huzurlu ve mutlu bir hayata ulaşmasının yollarından biri olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alptekin, Ali Berat (1997), *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara.
- Aslan, Ensar (1990), *Halk Hikâyelerini İnceleme Yöntemleri Yaralı Mahmut Hikâyesi Üzerinde Bir İnceleme*, Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları No: 3.
- Boratav, Pertev Naili (1988), *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Cemiloğlu, Mustafa (1999), *Halk Hikâyelerinde Doğum Motifi*, Bursa: Vipaş Yayınları.
- _____ (2001), “Davranış Kalıbı ve Model Kişilik Tebliğcisi Olarak Hikâyeci Âşık”, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Kültür Sanat ve Edebiyat Sempozyumu.
- _____ (2003), *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- _____ (2006), “Eğitim bilimi Açısından Örtük program ve Halk Anlatılarının Örtük program Bağlamında Değerlendirilmesi”, Bursa: *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt: XIX, Sayı: 2, s. 257-269.
- Cemiloğlu, Mustafa-Türkmen, Fikret, (2009), *Âşık Mevlüt İhsanî'den Derlenen Halk Hikâyeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Çobanoğlu, Özkul (2009), *Halk Edebiyatına Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ekici, Metin (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri Tesiri İle Teşekkül Eden Halk Hikâyeleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Ergin, Muharrem (1984), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Kan, Çiğdem (2009), “Değişen Değerler ve Küresel Vatandaşlık Eğitimi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, Cilt:17, No:3, s. 895-904.
- Kaplan, Mehmet (1985), *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar Tip Tahlilleri III*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Köksal, Hasan (1984), *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı MFAD Yayınları.
- Köprülü M. Fuad (1981), *Türk Edebiyat Tarihi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2003), *İnsan ve Değerleri*, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Küçük, Salim-Gökdağ (1998), “MEB İlköğretim 1. Kademe Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme Denemesi”, *Dil Dergisi*, S. 73, s. 5-14.
- Oğuz, M. Öcal (2011), *Türk Halk Edebiyatı*, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Türkmen, Fikret (1983), *Tahir İle Zühre*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- _____ (1995), *Âşık Garip Hikâyesi, İnceleme-Metin*, Ankara: Akçağ Yayınları.